

Ūkinės veiklos įvairovės skatinimas kaimiškiose vietovėse: lūkesčiai ir galimybės

Raimundas Dužinskas,

Valentina Ratkevičienė

Vilniaus pedagoginis universitetas,

T. Ševčenkos g. 31,

LT-03111 Vilnius

El. paštas: ekonomkat@vpu.lt

Jonas Jasaitis

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros

tyrimų centras, Architektų g. 1,

LT-78366 Šiauliai

El. paštas: kptc@smf.su.lt

Nagrinėjami kompleksinio tyrimo, vykdyto pagal tarptautinę EQUAL programą, duomenys. Jungtinė Vilniaus pedagoginio ir Šiaulių universitetų mokslininkų grupė Molėtų krašte tyrė galimybes įvairinti kaimo vietovių ūkinę veiklą, sukuriant darbo vietas gyventojų namuose arba arti jų. Tai leistų žymiai geriau panaudoti vietinius žmonių išteklius, derinti jų profesinę veiklą ir šeimos narių pareigas. Tiriant darbo namuose poreikį ir galimybes buvo remtasi Šiaulių universitete sukurtu neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos teoriniu modeliu. Analizuotos galimybės plėtoti neagrarinę kaimo gyventojų veiklą, ugdyti jų verslumą, puoselėti etnografinį ir dorovinį paveldą, skatinti bendruomeniškumą ir pilietiškumą. Nagrinėjant galimybes sukurti kaimo vietovėse darbo vietas, pagrįstas šiuolaikinėmis technologijomis, buvo siekta išsiaiškinti verslininkų suinteresuotumą plėtoti mokslo ir verslo ryšius. Sukurta tyrimo metodika buvo išbandyta etnografiškai skirtingose Mažeikių ir Šiaulių rajonų savivaldybėse. Tyrimų duomenys leido suformuluoti apibendrintas išvadas apie galimybes įvairinti kaimo vietovių ūkinę veiklą.

Raktažodžiai: darbas arti namų, darbas namuose, etnografiškai skirtingi regionai, neformalus tęstinis mokymas, neurbanizuotų vietovių funkcijos, šeimos verslas, ūkinės veiklos įvairinimas

ĮVADAS

Nuo pat Lietuvos valstybingumo atkūrimo 1990 metais kaimo dabarties ir ateities problemos yra tarp labiausiai prieštarūnagai nagrinėjamų tiek valdymo institucijose, tiek plačiojoje visuomenėje. Privatinės žemės nuosavybės atkūrimo įgyvendinimas tapo viena pačių sudėtingiausių valstybės uždavinių ir ekonomine, ir socialine prasme. Nauji iššūkiai kaimo vietovėms iškilo Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (ES). Išsivysčiusių šalių patirtis reikalauja radikaliai keisti požiūrį į neurbanizuotų vietovių funkcijas ir ieškoti naujų ekonominės plėtros kelių. Naujų veiklos būdų paiešką skatina stiprėjanti tarptautinė konkurencija bei importo srautų didėjimas.

Kaime per pastaruosius du dešimtmečius, pradėdant Valstiečių ūkio įstatymo įsigaliojimu, susiformavo nauja ekonominė ir demografinė situacija. Iš esmės pasikeitė socialinė kaimo gyventojų struktūra, kurios nespėja fiksuoti ir analizuoti statistikos tarnybos. Pasikeitę nuosavybės santykiai ir jų sąlygojamos užimtumo problemos išjudino tradiciškai sėslias kaimo gyventojų kategorijas. Atsivėrusios darbo jėgos laisvo judėjimo galimybės sukėlė tokią gyventojų migraciją, kurios nebuvo mačiusios kelios Lietuvos gyventojų kartos.

Šiuolaikinėje visuomenėje profesinės veiklos ir šeimos nario pareigų suderinimas yra gana nelengvai sprendžiamas uždavinys. Ilgą laiką kaime jį spręsti sekėsi sėkmingiau, nes atstumai tarp namų ir darbo vietų buvo nedideli. Tačiau stambaus verslo plėtra ir gyvenviečių tuštėjimas privertė užsidaryti smulkesnes įmones, aprūpinusias darbu vietinius gyventojus. Šiuo metu jau nieko ne-

stebina tai, kad į darbą kasdien tenka vykti už kelių dešimčių kilometrų. Plečiasi darbininkų iš kaimo vietovių vežiojimas į statybas ir pramonės įmones. Neretai žmonės, gavę darbą didmiesčiuose, į namus grįžta tik savaitgaliais. Vis daugiau jaunosios kartos atstovų pripažįsta, kad nėra matę dirbančių savo tėvų.

Gyvenviečių tuštėjimas lėmė profesinės veiklos galimybių siaurėjimą kaimuose. Darbo neteko gana daug nežemdirbiškas profesijas turinčių specialistų, aptarnavusių agrarinį sektorių ir kitus šių vietovių gyventojus: pedagogai, medikai, bibliotekininkai, buitinio aptarnavimo sferos darbuotojai ir kt.

Dalyvaudami tarptautinėje EQUAL mokslinėje programoje „Darbo namuose poreikiai ir galimybės“, nagrinėjome socialines ekonomines neurbanizuotų vietovių problemas Molėtų, Šiaulių ir Mažeikių savivaldybėse, esančiose gana skirtinguose Lietuvos etnografiniuose regionuose. Tyrimų tikslas – atskleisti kaimo vietovių ūkinės veiklos įvairinimo ir gyventojų užimtumo tobulinimo perspektyvas. Tyrimų uždaviniai:

1. Išanalizuoti dabartinę kaimiškųjų vietovių gyventojų struktūrą pagal jų profesinį pasirengimą ir dabartinės arba planuojamos (besimokantiems) darbinės veiklos pobūdį, pragyvenimo šaltinius ir kitus demografinius rodiklius;
2. Ištirti neurbanizuotų vietovių ūkinės veiklos įvairinimo galimybes, steigiant tiek agrarinio, tiek neagrarinio sektoriaus įmones ir kuriant naujas darbo vietas;
3. Išnagrinėti gyventojų požiūrį į galimybę dirbti namuose arba arti jų, jų pasirengimą imtis verslo, mokytis naujos profesijos ir kt.;

4. Išsiaiškinti veiksniai, didinančius ar mažinančius kaimiškųjų vietovių patrauklumą gyventojams, ypač besimokančiam jaunimui.

Tyrimus 2006 m. ir 2007 m. pradžioje atliko tarpuniversitetinė (Šiaulių universiteto ir Vilniaus pedagoginio universiteto) mokslininkų grupė, taikydama sociologinių apklausų, interviu ir grupinių pokalbių, dokumentų ir teorinių šaltinių analizės metodus. Minėtose trijose savivaldybėse buvo apklausti 1084 suaugusieji kaimo gyventojai ir 396 besimokantieji 10–12 bendrojo lavinimo mokyklų klasėse. Tęsiasi verslininkų ir planuojančių imtis privataus verslo apklausa.

KAIMO GYVENTOJŲ STRUKTŪROS POKYČIUS VEIKIANTYS VEIKSNIAI

Išsivysčiusių šalių patirtis rodo, kad dirbantieji, tiesiogiai dalyvaujantys pirminėje žemės ūkio gamyboje, sudaro tik apie 4–6% dirbančiųjų skaičiaus. Tai reiškia, kad apytiksliai viena dvidešimtoji dirbančiųjų dalis aprūpina produktais ir žaliavomis maisto pramonę ir kitų su žemės ūkiu susijusių šakų įmones. Agrarinio sektoriaus darbuotojai naudojami labai įvairia, neretai ypač našia technika, pritaikyta konkrečioms ūkinės veiklos sąlygoms. Nuolat tobulinamos augalininkystės ir gyvulininkystės technologijos leido ženkliai sumažinti šiose srityse dirbančiųjų fizinės jėgos poreikius. Šiuolaikinis agrarinis sektorius reikalauja išsamaus teorinio pasirengimo ir kūrybiškumo. Būtina ne tik išmanyti javų, daržovių ar pan. sėjos, priežiūros bei derliaus nuėmimo operacijas, bet ir gerai orientuotis rinkoje, kategoriškai laikytis vis griežtėjančių maisto produktų gamybos ir aplinkosaugos reikalavimų, naudotis atsinaujinančiais energijos šaltiniais ir kt.

Lietuva, 2004 m. tapusi ES nare, turi vadovautis Bendrijoje priimtu **europiniu žemės ūkio modeliu**, atnaujinti savo agrotechninį potencialą ir patobulinti šio sektoriaus darbuotojų profesinį pasirengimą. Sparčiai modernėjantis žemės ūkis reikalauja radikaliai keisti požiūrį į žemdirbiškas profesijas, atsakyti vis dar labai paplitusios nuostatos esą kaime „tradiciškai“ išsiverčiama su mažesniu išsilavinimu ir toleruojama žemesnė gamybos ir buities kultūra, o mažas darbo našumas esą beveik neatskiriamas kaimo žmogaus veiklos rodiklis.

Keičiantis nuosavybės santykiams, kaime formuojasi naujos gyventojų kategorijos, kinta tradicinių kategorijų atstovų veikla. Žemės savininkas automatiškai negali tapti ūkininku. Neužtenka agronomijos ar zootechnikos žinių ir darbo valstybiniame ar kolektyviniame ūkyje patirties, kad būtų galima efektyviai ūkininkauti. Neužtenka ir darbininkiškos patirties, įgytos tokių ūkių laukuose, tvartuose ar dirbtuvėse. Ūkininkų kooperacija neturi nieko bendro su „kolektyvizacija“, nors kai kas šias sąvokas tapatina. Diletantiška verslo samprata negalima pasikliauti, organizuojant privataus ūkio veiklą.

Tokio pasirengimo, kuris visiškai atitiktų laisvosios rinkos reikalavimus, absoliuti dauguma dabartinių žemės savininkų Lietuvoje neturi. Jų veikla daugiausia remiasi vadinamuoju „klaidų ir bandymų metodu“, nesuteikiančiu galimybės objektyviai įvertinti tiek atsitiktinę veiklos sėkmę, tiek nuolatines nesėkmes. Tikslių vertinimo kriterijų stygius tampa pagrindine kliūtimi, rengiant ilgalaikes privataus ūkio veiklos strategijas, ir apsunkina ūkininkavimo tradicijų formavimąsi. Šiuo požiūriu dabartinio Lietuvos ūkininko padėtis yra ryškiai nelygia-

vertė, lyginant su Vakarų Europos valstybių ūkininkais, kurių ūkių istorija jau šimtametė. Ši aplinkybė labai ryškiai krito į akis, vienam iš šio straipsnio autorių dalyvaujant 2005 m. vasaryje vykusios EURAGRI konferencijos diskusijose (Euragri..., 2005) Prancūzijos, Olandijos ar net ne tokios tolimos Lietuvai Suomijos ūkininkų veiklą sąlygoja ne tik naujieji globalizacijos iššūkiai, bet ir ilgametės tradicijos, gana pastovi teisinė bazė ir kryptinga, stabili valstybės politika.

Dauguma šiuolaikinių neurbanizuotų vietovių gyventojų pragyvena ne iš darbo žemės ūkyje. Jų pastaraisiais metais ženkliai daugėja. Gyventojų struktūros pokyčius sąlygoja kelios esminės aplinkybės. Pirma, poindustrinėje visuomenėje formuojantis naujoms būsto koncepcijoms, iki šiol tradiciškai kaimiškoms laikytose vietovėse daugėja gyventojų, kurių ne tik profesinė veikla, bet ir gyvenama neturi nieko bendro su agrariiniu sektoriumi. Antra vertus, pakitę žemės nuosavybės santykiai skatina dalį neturinčiųjų nuosavos žemės sieti savo profesinę veiklą su darbu mieste. Šį kelią renka ir tie, kurie mano, kad iš turimo ūkio negalėtų pragyventi, bei turintys kitus, nežemdirbiškus, profesinius ketinimus.

Lietuvai įstojus į ES, jos gyventojų migracija labai padidėjo. Neradusiems darbo vietoje atsivėrė galimybė įsidarbinti užsienyje. Be to, sparti ūkinės veiklos plėtra miestuose sąlygojo naujų darbo vietų kūrimą. Naujos įmonės pradėjo atsirasti ir nedideliose miesteliuose. Stambėjo ūkininkų ūkiai. Vidutinis ūkių dydis Lietuvoje per dvejus metus padidėjo beveik trimis hektarais: nuo 9 ha 2004 m. iki 12 ha 2006 m. viduryje. Pastaruoju metu šios aplinkybės labiausiai lemia kaimo gyventojų struktūros kaitą.

2004–2005 m. apklausus kaimo gyventojus keturiose Lietuvos savivaldybėse (Anykščių, Radviliškio, Šiaulių ir Švenčionių) paaiškėjo, kad žemdirbiais jose save laikė tik kiek daugiau kaip septintadalis kaimo gyventojų (Jasaitis, 2005: 32). Per 34% kaimo gyventojų dirbo miesto įmonėse ir įstaigose. Beveik trečdalis kaimo gyventojų sudarė senyvi ir neįgalūs asmenys. Per dešimtadalį gyventojų šio tyrimo metu neturėjo nuolatinio apmokamo darbo. Privatų ne žemės ūkio verslą turėjo tik apytiksliai 2% apklaustųjų.

KAIMO GYVENTOJŲ EKONOMINĖS PADĖTIES POKYČIAI

Dalyvaudami tarptautinėje EQUAL programoje 2006 m. Molėtų, Mažeikių ir Šiaulių savivaldybių kaimiškiose vietovėse apklausėme 1084 suaugusius asmenis, kurių daugumą sudarė veikliausioji visuomenės dalis – dirbantieji ir auginantieji mokyklinio amžiaus vaikus (1 lent.).

1 lentelė. Respondentų pasiskirstymas

a) pagal amžių:

1	Iki 20 metų	86	7,9
2	21–30 m.	139	12,8
3	31–40 m.	369	34,1
4	41–50 m.	336	31,0
5	51–65 m.	126	11,6
6	Vyresni kaip 65 m.	28	2,6
	Iš viso	1084	100,0

b) pagal išsilavinimą:

1	Nebaigtas vidurinis	101	9,3
2	Bendras vidurinis (be profesijos)	180	16,6
3	Darbininkiškas (profesinis techninis)	114	10,5
4	Aukštesnysis (spec. vidurinis)	350	32,3
5	Aukštasis	339	31,3
	Iš viso	1084	100,0

c) pagal pagrindinį užsiėmimą:

1	Darbininkai ir tarnautojai, dirbantys mieste	490	45,2
2	Darbininkai ir tarnautojai, dirbantys kaime	169	15,6
3	Ūkininkai, žemdirbiai	99	9,1
4	Neturintieji nuolatinio darbo ir besimokantieji	174	16,0
5	Namų šeimininkės	64	5,9
6	Verslininkai, darbdaviai	42	3,8
7	Pensininkai ir neįgalieji	46	4,2
	Iš viso	1084	100,0

d) pagal pagrindinį pragyvenimo šaltinį:

1	Atlyginimas už samdomą darbą mieste	511	47,1
2	Atlyginimas už samdomą darbą kaime	207	19,1
3	Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	131	12,1
4	Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	43	4,0
5	Pensijos, pašalpos, kitos socialinės išmokos	163	15,0
6	Išvykusių į užsienį šeimoms narių parama	25	2,3
7	Nenurodė	4	0,4
	Iš viso	1084	100,0

e) pagal vidutines pajamas vienam šeimos nariui per mėnesį:

1	Iki 300 Lt	321	29,6
2	301–400 Lt	257	23,7
3	401–500 Lt	170	15,7
4	501–700 Lt	187	17,3
5	701–1000 Lt	140	12,9
6	Daugiau kaip 1000 Lt	9	0,8
	Iš viso	1084	100,0

f) pagal galimybę turėti santaupų:

1	Neturi galimybės susitaupyti, nes viską sunaudoja pragyvenimui	367	33,9
2	Nedidelę pajamų dalį gali skirti trumpalaikėms santaupoms – drabužiams, avalynei ir kt.	529	48,8
3	Santaupos būstui, automobiliui įsigyti	138	12,7
4	Taupo nuosavam verslui steigti	10	0,9
5	Santaupos verslui plėsti	25	2,3
6	Neatsakė	15	1,4
	Iš viso	1084	100,0

Atrankinės apklausos duomenys, žinoma, nepretenduoja lygintis su visuotinio gyventojų surašymo medžiaga, tačiau jos metu išryškėjusios tendencijos skatina įsigilinti į kaimo socialinių ekonominių permainų priežastis. Šis tyrimas patvirtino, kad kyla kaimo gyventojų išsimokslinimas: vis daugiau žmonių įgyja aukštąjį išsilavinimą. Galimybė konkuruoti darbo rinkoje ir pasirinkti geriau apmokamą darbą tiesiogiai priklauso nuo įgyto bendrojo ir profesinio pasirengimo. Visuotinis vidurinis mokymas ir augantis priėmimas į profesinio rengimo įstaigas didina aukštesnį išsilavinimą įgijusiųjų skaičių.

Prieš dvejus metus mūsų atlikti tyrimai (Jasaitis, 2005) rodė, kad kaime privatų neagrarinį verslą plėtojantys asmenys sudaro tik labai mažą jo bendruomenės dalį – apie 2%. Šį kartą apklaustųjų lyginimas tiek pagal pagrindinį užsiėmimą, tiek pagal pragyvenimo šaltinius rodo, kad šitokių jau yra apie 4%. Nors ši dalis dar labai maža, tačiau jau dvigubai didesnė negu pirmojo tyrimo metu. Šios apklausos duomenys rodo, kad šiek tiek mažėja asmenų, kurių pagrindinis pragyvenimo šaltinis – pašalpos ir kitos socialinės išmokos. Emigracija ir verslo plėtra Lietuvoje baigia išspręsti kaimo gyventojų užimtumo problemą. Daugėjo šeimų, gaunančių paramą iš užsienyje dirbančių artimųjų. Apklausų metu dažnokai skambėjo mintis, kad tarp neturinčių nuolatinio darbo – daugiausia tokių, kurie apskritai stokoja motyvacijos dirbti.

Tačiau skurdas iš kaimo traukiasi dar gana lėtai: daugiau kaip 53% apklaustųjų pajamos vienam šeimos nariui tesiekia iki 400 litų. Respondentų atsakymai į klausimą „Ar galite atidėti dalį gaunamų pajamų santaupoms?“ – gana iškalbingi. Galimybė taupyti tiesiogiai susijusi su perspektyvomis pradėti arba plėtoti turimą verslą. Tačiau apie tokią galimybę nurodė tik per 3% apklaustųjų. Daugiau kaip trečdalis respondentų teigė, kad viską, ką uždirba, sunaudoja kasdienėms išlaidoms. 48,8% apklaustųjų nurodė, kad pajėgia susitaupyti tik tokiems neatidėliotiniams pirkiniams, kaip drabužiai, avalynė, baldai ir kt., 12,7% – taupo būstui ir automobiliui įsigyti.

Atlyginimai, kurių neužtenka net vidutinėms pragyvenimo išlaidoms padengti, yra svarbiausia kaimų ištuštėjimo priežastis. Atsiradęs darbuotojų stygius privertė darbdavius kelti atlyginimus. Vis dėlto nerealu tikėtis, kad mūsų valstybės neurbanizuotose teritorijose pragyvenimo lygis sparčiai kils. Lietuva negali per du dešimtmečius pasiekti tokį ekonomikos lygį, kaip tos valstybės, kurių ūkis be didesnio išorinių jėgų kišimosi buvo kuriamas jau kelis šimtmečius. Buitiniu lygmeniu keliamas reikalavimas mokėti „europinius“, t. y. ES senosiose narėse mokamus atlyginimus gali būti įgyvendintas tik sukūrus „europinę“ ekonomiką. Viena svarbiausių priemonių, artinančių prie šio tikslo, yra kaimo ūkinės veiklos diversifikacija, naujų, netgi netradicinių veiklos rūšių plėtra. Kaip teigia prof. M. Treinys, ryškėja būtinybė atlyginti kaimo gyventojams ne tik už prekinių, bet ir už viešųjų gėrybių kūrimą bei apsaugą. Naujos galimybės kaimo gyventojams gauti didesnius atlyginimus taip pat sietinos su pažintinės, reabilitacinės ir relaksacinės veiklos plėtojimu (Ясайтис, 2006: 486–492).

GALIMYBĖ ĮVAIRINTI VIETINĘ ŪKINĘ VEIKLĄ IR DIRBTI ARČIAU SAVO NAMŲ ARBA NAMUOSE

Iki šiol nemaža visuomenės dalis suvokia kaimo gyventojus, kaip dirbančius šalia namų ar bent savojo kaimo ribose. Tokia

nuomonė išreiškiama ne tik buitinių diskusijų lygmeniu, bet ir žiniasklaidoje, turinčioje didžiulę įtaką organizacinius sprendimus priimančioms institucijoms. Tačiau vadovaujantis kelių dešimtmečių senumo vaizdiniais dabartinės situacijos analizuoti neįmanoma. Išsivysčiusiose Vakarų Europos valstybėse, vadinamosiose ES narėse senbuvėse, alternatyvi žemės ūkiui veikla sudaro didžiausią ekonominių veiklų balanso dalį.

2003 m. Zalcburge įvykusioje antrojoje Europos kaimo plėtros konferencijoje (Planting..., 2004: 73–102, 195–196) ūkinės veiklos įvairinimui buvo skirta daug dėmesio. Pažymėta, kad nemaža kaimiškųjų vietovių gyventojų užsiima žemės ūkio produkcijos perdirstimu, ypač gamindami etnografinius ar specifinės paklausos produktus, kurių gamyba stambiosioms įmonėms dėl mažų produkcijos apimčių ar kitų priežasčių būtų nepatraukli. Vadinamųjų „kaime gyvenančių miestiečių“ kategorija auga, stambėjant ūkiams ir tobulėjant agrarinėms technologijoms. Daug gyventojų yra užimti paslaugų sferoje. Tarp veiklos rūšių, kurios minimos išsivysčiusių valstybių (Prancūzijos, Škotijos, Vokietijos ir kt.) kaimo bendruomenių pranešimuose, įvardijamos tokios, kaip internetinė prekyba, juridinės ir verslo konsultacijos, papildomas vaikų ir paauglių ugdymas ir t. t. Pavyzdžiui, Škotijos kaimo bendruomenių asociacijos internetinėse svetainėse nurodoma daugiau kaip 50 veiklos rūšių, kurių nemaža dalis – visiškai nesusijusi su žemės ūkiu.

Veiklos įvairinimui ypač daug dėmesio skiriama tose srityse, kurios yra nepalankios intensyviajai žemdirbystei: nederlingose žemėse, kalnų, miškų bei pelkių rajonuose. Valstybė suinteresuota remti tokių sričių vietinius gyventojus finansiškai, kad jos liktų apgyventos ir stropiai prižiūrimos. Gana akivaizdus tokios politikos pavyzdys – 2002 m. spalio 17–18 d. Briuselyje įvykusi konferencija „Bendruomenių politika ir kalnų sritys“ (Community..., 2003: 22–25, 27–30). Ši tema nagrinėjama kaimo bendruomenėms skirtame žurnale „Leader+“ (2006), kuris leidžiamas įvairiomis ES kalbomis, tarp jų ir lietuviškai. Vertinga verslumo ugdymo patirtį, kuria galėtų pasinaudoti ir Lietuva, nagrinėja JAV, Lenkijos, Latvijos ir kitų valstybių socialinių mokslų centrai (Social..., 2002; Elizabeth..., 2005; Saktina..., 2005).

Ūkinės veiklos diversifikacijos galimybes nagrinėja ir mūsų šalies mokslininkai. Ypač daug dėmesio tam skiriama tarptautinėse kaimo plėtros konferencijose, kurias organizuoja Lietuvos žemės ūkio universitetas, Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas, Vilniaus ir Klaipėdos universitetai. Naujas kaimo vietovių ekonominės veiklos įvairinimo perspektyvas analizuoja 2005 m. Šiaulių universitete įkurtas Kaimo plėtros tyrimų centras. Šiame centre sukurta neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema jau buvo pristatyta tiek Lietuvoje, tiek kitose valstybėse.

Atlikdami tyrimus pagal EQUAL programą, pirmiausia siekėme išsiaiškinti darbo namuose arba arti namų poreikį neurbanizuotose arba mažai urbanizuotose teritorijose. Išryškėjo, kuri kaimo vietovių gyventojų dalis važinėja dirbti į miestus, o kuri jau imasi kurti privatų neagrarinės krypties verslą. Arti namų arba namuose dirbo 41,8% respondentų. Likusieji važinėjo į darbą: nuo 5 iki 10 km – 19,1, nuo 11 iki 20 km – 11,9, toliau nei 20 km – 20,4, į darbą išvažiuodavo visai savaitei – 4,1% respondentų. 55,9% apklaustųjų patenkinti darbu, pageidautų dirbti papildomai arba ne visą darbo dieną – 15,9%.

Sudėjus visus respondentų atsakymus, paaiškėjo, kad 26,7% apklaustųjų mano, jog darbą arti namų jau galima susirasti ne-

toliese esančiose įmonėse. Populiariausiais dabar siūlomais užsiėmimais įvardyta:

- 1) vaikų, senelių ir ligonių priežiūra – 33,5% visų atsakiusių;
- 2) statybos ir remonto darbai – 26,3;
- 3) sezoniniai darbai pas vietinius ūkininkus – 25,5;
- 4) įvairūs amatai ir namudiniai verslai – 16,0;
- 5) automobilių ir buitinių technikos taisymas – 13,4;
- 6) kaimo turizmas – 7,8.

Atsakydami į klausimą, kurios veiklos sritys galėtų tapti populiariomis netolimoje ateityje, respondentai bandė prognozuoti, kuo jų gyvenamosios vietovės galėtų patraukti potencialius investuotojus, kokių paslaugų jose dabar stokojama, kuri veikla galėtų teikti pajamas, pakankamas pragyvenimui kaime, kad nereikėtų ieškoti darbo svetur. Tačiau daugeliui šis klausimas pasirodė per sunkus. Daugiau kaip pusė dalyvavusiųjų apklausoje (51,6%) nepateikė jokio pasiūlymo. Respondentai aiškino, kad nuo jų pageidavimų labai mažai kas priklauso. Pagrindinis priekaištas – valdžia kaimui neskiria dėmesio, kaimiečių gyvenimo kokybės problemų nesprenžia. Anot jų, dabartinė žemės ūkio politika skatina tik stambųjį agrarinį verslą, o apie kitokios veiklos perspektyvas nors ir daug kalbama, tačiau konkrečių darbų nematyti.

Sudėjus apklausos dalyvių pasiūlymus, išryškėjo šios alternatyvios veiklos sritys, kurios galėtų suteikti galimybę dirbti savo namuose arba arti jų:

- 1) viešojo maitinimo įstaigos: valgyklos, kavinės, barai ir kt. – 20,5% atsakiusių;
- 2) vaikų ir paauglių papildomo ugdymo centrai – 14,8;
- 3) tradicinių amatų centrai – 13,3;
- 4) nedideli privatūs viešbučiai ir pramogų vietos, dabar dažniausiai vadinamos „kaimo turizmo sodybomis“ – 12,5;
- 6) reabilitacijos ir relaksacijos, sporto ir pramogų centrai – 7,4.

Įvairinti nedidelių miestelių ir kaimiškųjų gyvenviečių ūkinę veiklą padėtų naujų įmonių steigimas. Ypač didelį teigiamą poveikį visam tokių vietovių gyvenimui darytų įmonės, kuriose gamyba vyksta, naudojantis pažangiausiomis technologijomis. Tai skatintų gyventojų norą mokytis, pagyvintų kultūrinę veiklą, padidintų tarptautinio bendradarbiavimo galimybes. Pasaulio praktika rodo, kad poindustrinėje visuomenėje tokias įmones tikslinga kurti ne didmiesčiuose, kuriuose jau būtų sunku rasti vietos jų statybai, o priemiesčiuose ir nedidelėse gyvenvietėse, esančiose šalia gerų kelių ir turinčiose greitojo internetinio ryšio galimybes. Statant įmones, naudojančias naujausias technologijas, labai svarbu, kad jų aplinkoje nebūtų užteršto oro, vibracijos ir triukšmo. Šiuolaikinės įmonės statomos iš surenkamų konstrukcijų, kad pasikeitus sąlygoms jas būtų galima greitai be didesnių sąnaudų perkelti į kitą vietą. Net labai stambūs gamybiniai susivienijimai paprastai susideda iš nedidelių filialų, kuriuose dirba kelios dešimtys aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Akivaizdžiai mažėjant didžiųjų miestų (megapolių) vaidmeniui šiuolaikinėje gamyboje ir keičiantis šeimos būsto sampratai, mažesnių gyvenviečių patrauklumas sparčiai auga.

Nors šiuo metu Lietuvos ekonomika dėl nepakankamų finansinių išteklių ir labai nerangios valdymo institucijų veiklos dar gerokai atsilieka nuo išsivysčiusių Vakarų Europos ir Amerikos valstybių, tačiau jos plėtra spartėja. Tokios globalinės

tendencijos, kaip laisvas kapitalo ir darbo jėgos, prekių ir paslaugų judėjimas, spartina visuomenės mobilumą, techninę ir kultūrinę pažangą. Žmonės vis daugiau keliauja, susipažįsta su kitų valstybių pasiekimais. Spartėja informacijos mainai, plečiasi nuotolinio mokymosi galimybės. Tačiau naujasis mąstymas gana nevienodai paliečia įvairius Lietuvos visuomenės sluoksnius. Vis dar gajį nuomonė, kad kaimas yra tarsi pasmerktas sąstingui, o naujovės atsiranda tik didmiesčiuose.

Net 70,4% respondentų pritarė naujų įmonių steigimui, kai kurių jų (24,4%) nuomone, jos jau galėtų įsikurti nenaudojamoje patalpose.

Atsakydami į klausimą apie galimybes jų gyvenvietėse steigti naujas įmones, kurios suteiktų darbo kelioms dešimtims ar net šimtams žmonių, mūsų respondentai laikėsi gana skirtingo požiūrio. Vieni teigė, kad jokių naujų įmonių jose statyti nebereikia, kiti sakė, kad apie tokią galimybę nėra pagalvoję, o treči, priešingai, netgi nurodė, jog naujos įmonės galėtų įsikurti nenaudojamose, prieš keliolika metų veiklą nutraukusių įmonių patalpose, apleistuose pastatuose. Tokių pastatų vis dar yra daugelyje kaimiškųjų gyvenviečių.

Taigi net kas ketvirtas respondentas šiuo klausimu neišreiškė savo nuomonės. Motyvas, kaip ir kitais panašiais atvejais, gana tipiškas: „nuo mūsų čia mažai kas priklauso“. Respondentai aiškino, kad naujų įmonių statybai priešintųsi tik tuo atveju, jei jos terštų aplinką, keltų didelį triukšmą arba jose dirbtų tik iš miesto atvežami darbuotojai.

KAIMIŠKŲJŲ GYVENVIEČIŲ PATRAUKLUMO VERTINIMAS

Ūkinės veiklos ir gyventojų struktūros pokyčiai turi įtaką gyvenviečių įvaizdžiui. Nuo gyventojų skaičiaus ir užimtumo priklauso paslaugų sferos funkcionavimas, kultūrinės veiklos intensyvumas, kriminogeninė situacija ir kt. Domėjomės, kaip šių vietovių gyventojai vertina demografinę situaciją, ūkinės veiklos intensyvumą, švietimo ir sveikatos apsaugos įstaigų bei kultūros centrų veiklą, nusikalstamumo pokyčius. 44,3% apklaustųjų teigė, kad gyventojų skaičius mažėja, jų gyvenvietės tuštėja. 19,6% respondentų nurodė, kad gyventojų skaičius jų vietovėje mažai keičiasi, 8,0% pažymėjo, kad gyventojų jų apylinkėse daugėja. 27,2% apklaustųjų negalėjo įvertinti gyventojų skaičiaus pokyčių (2 lent.).

2 lentelė. Pokyčių kaimo gyvenvietėse vertinimas

a) demografinė struktūra:

1	Kuri nors amžiaus grupė ryškiai nevyrauja	358	33,0
2	Daugumą sudaro vyresniojo amžiaus asmenys	319	29,4
3	Daugumą sudaro 30–50 metų asmenys	238	22,0
4	Negali atsakyti	169	15,6
	Iš viso	1084	100,0

b) ūkinės veiklos pokyčiai:

1	Negali įvertinti	470	43,4
2	Ryškesnių pokyčių nėra	237	21,9

3	Ūkinė veikla silpsta, darbo vietų mažėja	199	18,3
4	Ūkinė veikla stiprėja, kuriamos naujos darbo vietos	178	16,4
	Iš viso	1084	100,0

c) švietimo sistemos pokyčiai:

1	Pastovi situacija	410	37,8
2	Situacija pagerėjo, mokiniai geriau paruošiami	249	23,0
3	Situacija pablogėjo, uždarius vietines mokyklas	129	11,9
4	Negali įvertinti	296	27,3
	Iš viso	1084	100,0

d) kultūrinės veiklos pokyčiai:

1	Kultūrinė veikla gana aktyvi	431	39,8
2	Kultūrinė veikla pasyvi, uždarius kultūros centrus	321	29,6
3	Negali įvertinti	332	30,6
	Iš viso	1084	100,0

e) sveikatos apsaugos sistemos pokyčiai:

1	Padėtis patenkinama	759	70,0
2	Pablogėjo, uždarius vietines sveikatos apsaugos įstaigas	224	20,7
3	Negali įvertinti	101	9,3
	Iš viso	1084	100,0

f) kriminogeninė situacija:

1	Padėtis patenkinama	591	54,5
2	Nusikalstamumas didėja, gyventojai jaučiasi nesaugūs	385	35,5
3	Negali įvertinti	108	10,0
	Iš viso	1084	100,0

Apklausa išryškino, kad kaimiškose gyvenvietėse daugėja vyresnio, t. y. pensinio, amžiaus asmenų, kurių galimybės aktyviai dalyvauti ūkinėje veikloje, o juo labiau imtis naujų veiklos rūšių yra ribotos. Dauguma respondentų negalėjo patvirtinti, kad bendra ekonominė situacija jų gyvenvietėse gerėtų. Optimistinį vertinimą pateikė apytiksliai kas šeštas apklaustasis. Ryškesni teigiami pokyčiai pastebimi tik tose gyvenvietėse, kuriose plėtojama alternatyvi žemės ūkiui veikla.

Nemažai respondentų skeptiškai vertino kultūrinės veiklos ir sveikatos apsaugos sistemos pokyčius, daugiau kaip trečdalis nurodė didėjantį nusikalstamumą. Respondentai minėjo, kad jų gyvenvietėse uždaryti medicinos pagalbos punktai, neliko būdinių policininkų. Prieštarigai vertinamas nedidelių kaimo mokyklų ir kultūros įstaigų uždarymas. Išsamiau nagrinėti šias problemas bus galima tik atlikus naujus tyrimus. Kol kas paaiškėjo tik tiek, kad tokių įstaigų likvidavimą sąlygojo labai sumažėjęs gyventojų skaičius.

Vos keli respondentai nurodė, kad jų vietovėse pakanka jaunimo. Menkas profesinės veiklos sričių pasirinkimas, skurdus pragyvenimas ir aktyvios kultūrinės veiklos stoka verčia jaunimą palikti gimtąsias vietas be didelių vilčių į jas sugrįžti.

BESIMOKANČIO JAUNIMO POŽIŪRIS Į ŠIANDIENINĘ KAIMO SITUACIJĄ IR SAVO PERSPEKTYVAS

Tiek kaimiškųjų vietovių, tiek visos Lietuvos socialinė ekonominė situacija labai priklauso nuo jaunimo vertybinių orientacijų, profesinio kryptingumo ir apsisprendimo rinktis gyvenamąją vietą. Jeigu besimokantis jaunimas nemato savo asmeninės perspektyvos gimtosiose vietose, tai jau netolimoje ateityje kaimiškųjų vietovių situacija dėl didmiesčių traukos ir vis stiprėjančios emigracijos darysis dar labiau sudėtingesnė. Dažnai kartojami perspėjimai, kad kaimas sensta ir gyvenvietės vis labiau ištuštėja, vis labiau pasitvirtins, o tokių pokyčių pasekmės gali būti gana grėsmingos. Todėl jaunimo nuostatų tyrimai tampa dar labiau aktualesniais.

Molėtų, Šiaulių ir Mažeikių rajonuose 2006 m. pabaigoje ir 2007 m. pradžioje buvo apklausti 396 bendrojo lavinimo baigiamosios pakopos, t. y. 10–12 klasių, mokiniai. Apklaustųjų merginų ir vaikinų santykis – beveik lygus: vaikinai sudaro 48,7% apklaustųjų. Respondentų pasiskirstymas pagal klases: 1) dešimtokai – 163 (41,2%); 2) vienuoliktokai – 112 (28,3%); dvyliktokai – 121 (30,5%). Beveik 86% respondentų yra apsisprendę, kad įgiję vidurinę išsilavinimą, mokysis toliau. Kad baigę vidurinę mokyklą nebesieks aukštesnio išsilavinimo, nurodė tik apytiksliai 4% apklaustųjų mokinių.

Tik 15% respondentų pažymėjo, kad yra pasirinkę būsimą profesiją ir specialybę, o dar 60,6% abejoja savo pasirinkimu. Į klausimą, ar jų pasirinktoji profesija gali būti pritaikoma kaime, teigiamai atsakė tik kas ketvirtas respondentas. Beveik trečdalis (30,8%) atsakymas – neigiamas. Baigiamosios pakopos mokinių požiūris į galimybę dirbti kaime – ryškiai neigiamas: beveik 3/4 atsakė, kad kaime dirbti nenorėtų, ir tik kas dvidešimtas tokią galimybę vertina teigiamai. Tiesa, turėti nuosavą ūkį, tačiau nebūtinai skirtą intensyviai verslui, norėtų apie 7% respondentų. Beveik du trečdaliai į šį klausimą atsakė neigiamai.

Galimybę įgijus profesiją grįžti į gimtąsias vietas baigiamosios pakopos mokiniai vertino gana skeptiškai: 28% atsakė neigiamai, o 65% pareiškė, kad dar neapsisprendę. Dirbti Lietuvoje norėtų tik apie 30% apklaustųjų. Maždaug tiek pat planuoja išvykti į užsienį laikinai, kad galėtų užsidirbti ir, grįžę į Lietuvą, įsigyti butą (3 lent.). Apytiksliai 4% yra apsisprendę išvykti nuolat gyventi į kitas valstybes. Dabartinė gyvenvietė kaip nuolatinio gyvenimo ir darbo vieta tenkintų tik tuos pačius 7% apklaustųjų mokinių.

Apklausų metu spontaniškai kilusios diskusijos atskleidė, kad besimokantis jaunimas darbinę veiklą kaime suvokia kaip darbą žemės ūkyje, o apie kitas alternatyvas neturi jokio išsamesnio supratimo. Kaip galėtų būti Lietuvoje pritaikomas europinis kaimo plėtros modelis, mokiniai neįsivaizduoja. Sąvoka

3 lentelė. Būsto vietos patogumo vertinimas

1	Priklauso ne tiek nuo būsto vietos, kiek nuo sugebėjimo sukurti patogias sąlygas	225	56,8
2	Nedideliame miestelyje, kaimo gyvenvietėje	95	24,0
3	Dideliame mieste	60	15,2
4	Negali atsakyti	16	4,0
	Iš viso	369	100,0

„užsienis“ jų sąmonėje tapatinama su žymiai aukštesne gyvenimo kokybe, kuri Lietuvoje, o juo labiau kaime dar nežinia kada galėtų būti pasiekama.

Moksleivių sąmonėje jų būsimosios darbinės veiklos įvaizdis – gana griežtai atribotas nuo namų. 28,5% apklaustųjų galimybę dirbti namuose vertina neigiamai, o 38% nurodė, kad apie tai nėra galvoję. Teigiamą požiūrį į darbą namuose visą darbo dieną išreiškė tik 7,6% apklaustųjų. Apytiksliai 1/4 respondentų darbą namuose vertina tik kaip papildomą galimybę užsidirbti, skiriant tam kelias valandas po darbo įmonėje arba įstaigoje. Toks darbas būtų laikinas, kol pavyktų įsigyti būstą, automobilį arba susitaupyti lėšų kuriems nors kitiems planams įgyvendinti (4 lent.). Apie nuosavo verslo galimybę dauguma respondentų sakėsi dar nesvarstę. Jų svajonė – darbas „valdiškoje“ įstaigoje arba stambioje verslo kompanijoje.

Pasiūlymą užsiimti namudiniu arba arti namų esančiu darbu apklaustieji mokiniai laiko tinkamu vyresnio amžiaus asmenims, tačiau kai kurių darbų nesibodėtų ir patys, jei tam ateityje susidarytų palankios sąlygos. Vyrams tinkamus darbus jie suskirstė tokia tvarka:

- 1) automobilių remontas (55% visų apklaustųjų);
- 2) butų ir namų remontas (49);
- 3) kaimo turizmas (47);
- 4) prekyba internetu (33);
- 5) buitinės technikos taisymas (24);
- 6) moksleivių papildomas ugdymas (22);
- 7) žemės ūkio technikos remontas (18);
- 8) turistinių kelionių vadovas (15);
- 9) darbas nuosavoje parduotuvėje (15)
- 10) darbas savo namuose įrengtame viešbutyje (10)
- 11) senelių ir ligonių priežiūra (8).

Moterims tinkami darbai išdėstyti šitaip:

- 1) daržovių ir gėlių auginimas pardavimui (45% visų apklaustųjų);
- 2) kaimo turizmas (35);
- 3) moksleivių papildomas ugdymas (32);
- 4) drabužių ir kitų gaminių siuvimas (32);
- 5) etnografinių ir kitų populiarių valgių gaminimas (31);
- 6) privatus vaikų darželis (23);
- 7) mezgimas, audimas ir pan. (21);
- 8) turistinių kelionių vadovė (19);
- 9) senelių ir ligonių priežiūra (19);
- 10) darbas nuosavoje parduotuvėje (18);
- 11) prekyba internetu (14);
- 12) privati pradinė mokykla (13);
- 13) darbas savo namuose įrengtame viešbutyje (7).

4 lentelė. Būsimojo būsto pasirinkimo lūkesčiai

1	Nuosavas namas dideliame mieste	132	33,3
2	Nuosavas namas nedideliame miestelyje	129	32,6
3	Butas mieste, daugiabučiame name	51	12,9
4	Sodyba nuosavame ūkyje	27	6,8
5	Negali atsakyti	57	14,4
	Iš viso	396	100,0

Tačiau diskusijos apie galimybę įvairinti kaimo vietovių ūkinę veiklą parodė, kad ši problema vėlgi pirmiausia yra susijusi su atsisakymu senojo, vadinamojo „tradicinio“, požiūrio į kaimiškąsias vietas. Kita aplinkybė – nepakankamas privataus verslo pagrindų suvokimas. Lietuvoje dar labai gajus požiūris, kad profesinė veikla neatskiriama nuo to, jog kiekvieną rytą reikia važiuoti į darbovietę, o grįžus – tvarkyti buitinius reikalus. Konkrečių priemonių, priartinančių galimybę derinti profesinę veiklą ir šeimos narių pareigas, kaip rodo ir šis tyrimas, dar labai nedaug. Apie tai, kaip šią problemą būtų galima spręsti, pasitelkiant naujasias informacines technologijas, dar retai užsimenama net svarstant miestiečių užimtumo problemas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Pagrindinė neurbanizuotų vietovių plėtros strateginė kryptis – jų ekonominės veiklos įvairinimas. Pagrindinės šios plėtros kliūtys: šiuolaikines socioekonominės raidos tendencijas ignorojantis požiūris į kaimą bei jo gyventojus ir vienpusė orientacija į stambųjį agrarinį verslą.

2. Naujausius Lietuvos neurbanizuotų vietovių gyventojų struktūros pokyčius sąlygojo žemės privatinės nuosavybės teisės atkūrimas ir Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą. Tai sukūrė naują, šiai gyventojų kartai nepažįstamą ūkinių santykių sistemą, radikaliai pakeitė kaimo gyventojų socialinę struktūrą. Tik kas septintas šių vietovių gyventojas tiesiogiai susijęs su agrarinio sektoriaus veikla.

3. Žemės reformos teisinės bazės klaidos, dažnas juridinių aktų keitimas apsunkino ir sulėtino šios reformos vykdymą, sukėlė ūkinę suirutę ir nedarbą. Lietuvos ūkininko situacija kardinaliai skiriasi, palyginti su išsivysčiusių ES šalių ūkininkų situacija. Pastarųjų sėkmingą veiklą sąlygoja ilgametėmis tradicijomis besiremianti patirtis, stabili juridinė bazė ir valstybės agrarinė politika, optimalus techninis apsirūpinimas, pažangiausių technologijų diegimas ir verslo pagrindų išmanymas.

4. Neagrarinę veiklos sričių plėtra Lietuvos neurbanizuotose vietovėse tik prasideda. Nors pastaraisiais metais asmenų, plėtojančių privatų neagrarinį verslą, sparčiai daugėja, tačiau didžioji tiek gamtos, tiek žmonių išteklių dalis jame dar nepanaudojama. Tai sąlygoja nemažos gyventojų dalies skurdą ir gyvenviečių ištuštėjimą. Gyventojų skaičiaus mažėjimą neišvengiamai lydi paslaugų sferos nykimas – švietimo, sveikatos apsaugos, kultūros įstaigų uždarymas, asocialaus elgesio apraiškų plitimas.

5. Nors emigracija turėjo įtakos nedarbo ir nusikalstamumo mažėjimui, tačiau kaimas dėl to netapo patrauklesniu jaunimui, aktyviems ir kūrybiškiems žmonėms. Tyrimai parodė, kad tik 7% bendrojo lavinimo sistemos baigiamojoje pakopoje besimokančio jaunimo savo ateitį sieja su darbu gimtosiose vietose. Nepalyginamai daugiau jų numato rinktis emigranto kelią. Jaunimo praradimas gali turėti ypač pavojingų pasekmių visai valstybės ekonominei ir kultūrinei raidai.

6. Neurbanizuotų vietovių ekonominės veiklos perspektyvas atveria naujų įmonių (tiek susijusių su agrariniu sektoriumi, tiek nesusijusių) kūrimas, atlyginimas kaimo gyventojams už viešųjų vertybių kūrimą ir saugojimą, kur kas spartesnis kaimo relaksacinių ir rehabilitacinių, pažintinių bei etnografinių išteklių panaudojimas. Naujųjų kaimo funkcijų plėtra atveria galimybes kurti naujas darbo vietas gyventojų namuose arba arti jų.

7. Darbas namuose leidžia ne tik derinti profesinę veiklą ir šeimos narių pareigas, bet ir sumažinti laiko, praleidžiamo kelionėse į darbą ir iš jo, nuostolius, kelionėms skiriamas lėšas, transporto sukeliama atmosferos tarša. Naujausių informacinių technologijų panaudojimas išplečia namuose atliekamo darbo sampratą, atveria platesnes profesinės veiklos pasirinkimo galimybes, ženkliai prisideda prie gyvenimo kokybės gerinimo kaime, jo bendrojo patrauklumo didinimo. Tačiau tyrimai parodė, kad šiai veiklos sričiai turi būti skiriama žymiai didesnė tiek valstybės, tiek savivaldybių parama.

8. Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų plėtra reikalauja pertvarkyti kaimo gyventojų neformalaus tęstinio ugdymo turinį, išplėsti švietėjišką veiklą. Pažintinės veiklos plėtra neįmanoma be gyventojų supažindinimo su istorijos, gamtos ir kultūros paminklais ir jų savišvietos skatinimo. Platesnė švietėjiškoji veikla sustiprintų visuomenės pilietinį ir patriotinį auklėjimą, glaudesnius skirtingų kartų ryšius, ugdytų atsakomybę ir bendruomeniškumą.

9. Tyrimai rodo, kad perspektyviausiomis, ypatingų sąnaudų nereikalaujančiomis neagrarinio verslo sritimis galėtų tapti viešojo maitinimo įstaigų, vaikų ir paauglių papildomo ugdymo, relaksacijos, rehabilitacijos ir sporto centrų, nedidelių šeimyninių viešbučių plėtra, amatininkų veiklos skatinimas. Tokiose įmonėse sau patrauklaus darbo galėtų rasti įvairių profesinį pasirengimą įgiję jaunimas.

10. Ūkinės veiklos diversifikacija leistų pagerinti gyvenimo kokybę neurbanizuotose vietovėse, sumažintų jų turtinę, kultūrinę ir politinę atskirtį, stiprintų šių vietovių ryšius su visu valstybės gyvenimu. Ši veikla leistų realizuoti vieną svarbiausių demokratijos reikalavimų, kad asmenybės raiškos galimybės kiekvienam visuomenės nariui turi būti vienodos, nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietovės.

Literatūra

1. Community policies and mountain areas. Brussels, 17 and 18 October 2002. European Communities, 2003.
2. Euragri Conference “Science for Society – Science with Society”. February 3–4, 2005. European Commission, Brussels. Prieiga per internetą: <http://www.euragri.org/uk?Euragri+Events/Presentations> [Žr. 2005 02 21]
3. Jasaitis J. Lietuvos kaimiškųjų vietovių ekonominės ir socialinės situacijos pokyčiai // Socialiniai tyrimai. 2005. Nr. 2(6). P. 31–42.
4. Jasaitis J. Kaimo raidos pokyčių tyrimo integralumo problema. Lietuvos ūkio transformacija 1990–2005 metais // Ekonominės ir socialinės politikos studijos. Mokslinių straipsnių rinkinys (II). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2006. P. 218–235.
5. Jasaitis J., Šurkuvienė S. Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas // Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos Mokslinių straipsnių rinkinys. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006. T. 2(7). P. 85–93.
6. Leader + Magazine. Brussels (Belgium), 2005, N 1–3; 2006, N 1–2.
7. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: LAEI, 2005. 116 p.
8. Osborn E., Slomczynski K. M. Open for Business. The Persistent Entrepreneurial Class in Poland. IGIŠ Publishers: Warsaw (Poland), 2005. 280 p.

9. Planting Seeds for Rural Futures. Rural Policy Perspectives for a Wider Europe. Second European Conference on Rural Development. 12–14 November, 2003, Salzburg. European Communities, 2004.
10. Rural Development. The Second International Scientific Conference. Globalisation and Integration Challenges in Eastern and Central Europe. 17–19 November, 2005. Kaunas: Akademija, 2005.
11. Saktina D., Meyers W. H. EU and National Rural Support programs in Latvia: Targeting the Disadvantaged. Riga, Latvia, 2005. 232 p.
12. Social Structure: Changes and Linkages. The Advanced Phase of the Post-Communist Transition in Poland. Edited by K. M. Slomczynski. Warsaw: IGI Publishers (Poland), 2002. 310 p.
13. Ясайтис Й. Региональные преобразования экономической деятельности и структура населения сельских местностей – основные предпосылки планирования регионального развития // Региональная экономическая политика: Материалы Международной научно-практической конференции, 4–5 мая 2006 г. Гродно: ГрГУ, 2006. С. 90–96.
14. Ясайтис Й., Шуркувене С. Новые функции неурбанизированных областей как основные предпосылки стратегического планирования. Модернизация системы государственного управления в Республике Казахстан: основные приоритеты и механизмы реализации // Материалы Международной научной конференции, 27 октября 2006 г. Астана: Академия государственного управления при Президенте Республики Казахстан, 2006. С. 486–492.

Raimundas Dužinskas, Valentina Ratkevičienė, Jonas Jasaitis

STIMULATION OF ECONOMIC ACTIVITY DIVERSIFICATION IN RURAL AREAS: EXPECTATIONS AND POSSIBILITIES

Summary

This paper deals with analysis of data collected during the research project based on the international EQUAL programme. The joint team of scientists from Šiauliai and Vilnius Pedagogical universities tried to study all the main possibilities for diversification of rural economy, creating new jobs in residences of local inhabitants or near them. Implementation of this programme would allow a better use of the local human resources and combining the professional career and responsibilities of family members. Our research of needs and possibilities for work in residential locations was based on a theoretical model of modern functions' system of non-urbanized areas, compiled at Šiauliai University. We have analysed the potentiality for developing non-traditional business activities, entrepreneurship, upholding ethnic and moral heritage, stimulation of sociality and civil activity. We have tried to evaluate the interest of businessmen in developing connections between science and business in creating new jobs based on advanced technologies. Our methodology was tested in two different ethnographic regions – Mažeikiai and Šiauliai municipality areas. The research data allow more generalized scientific conclusions regarding the possibilities for diversification of countryside economy.

ditional business activities, entrepreneurship, upholding ethnic and moral heritage, stimulation of sociality and civil activity. We have tried to evaluate the interest of businessmen in developing connections between science and business in creating new jobs based on advanced technologies. Our methodology was tested in two different ethnographic regions – Mažeikiai and Šiauliai municipality areas. The research data allow more generalized scientific conclusions regarding the possibilities for diversification of countryside economy.

Key words: ethnographic regions, diversification of economy, family business, functions of non-urbanized areas, non-formal permanent education, work at home, work near home

**Раймундас Дужинскас, Валентина Раткевичене,
Йонас Ясайтис**

СТИМУЛИРОВАНИЕ РАЗНООБРАЗИЯ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ: ОЖИДАНИЯ И ВОЗМОЖНОСТИ

Резюме

Рассмотрены итоги комплексного исследования, проведенного по международной программе EQUAL. Объединенная группа ученых Шяуляйского и Вильнюсского педагогического университетов изучала в сельских местностях Молетской области возможности развивать разнообразную хозяйственную деятельность путем создания рабочих мест непосредственно в жилых домах или рядом с ними. Такой путь обеспечил бы лучшее использование местных человеческих ресурсов, сочетать профессиональную деятельность и обязанности членов семьи. При изучении потребности и возможности работы на дому использовалась разработанная в Шяуляйском университете теоретическая модель системы современных функций неурбанизированных местностей. Рассмотрены возможности расширения неаграрной занятости сельского населения, развития предприимчивости, внимания к этнографическому и нравственному наследию, стимулирования общности и гражданственности. При изучении возможностей создания в сельских местностях дополнительных рабочих мест на основе современных технологий ставилась задача выяснить, насколько предприниматели заинтересованы в расширении научных и промышленных связей. Разработанная методика исследований проверялась в этнографически различных Мажейкском и Шяуляйском районах. Итоги исследования позволяют обобщить выводы о возможностях расширения разнообразной хозяйственной деятельности в сельских местностях.

Ключевые слова: неформальная протяжная учеба, надомная работа, работа рядом с домом, расширение разнообразной хозяйственной деятельности, семейный промысел, функции неурбанизированных местностей, этнографически различные регионы